

Den outtömliga

Fritänkaren

Nr. 236 Midsommar 2015

Tjugotredje årgångens sjunde nummer

Innehåll i detta nummer:

Vad gör man inte för Finland?	2
Ahasverus minnen, del 144: <i>Nijinskis avskedsföreläsning</i>	5
Fallet Alexander Glazunov	9
Kommentar till Bachs Matteuspassion, av <i>Gunnar Colding</i>	11
Tre Beethovenfilmer	12
Andra filmer	13
Några milstenar, juli 2015	15
Påskan 2015	16
Kalasresa med förvecklingar, del 6: <i>Konfidentiellt förtroendeuppdrag i Dharamsala</i>	17
Tålamodsresan, del 8: <i>Reträtt</i>	19

Fritänkaren, som aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månde, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på 12 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 22.6.2015

Copyright © C. Lanciai med medarbetare - **Letnany 258**

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Vad gör man inte för Finland?

Varför skall alltid mina resor till Finland krångla till sig så förskräckligt? Det tycks gå troll i dem och med nya resurser och överraskningar varje gång. I år var planeringen perfekt, redan i slutet av april gjordes resan upp, vi skulle resa tillsammans tre personer i bil, och allt jag behövde göra var att fixa båtbiljett. Denna fixades. Inga problem. Allt var klappat och klart i mer än god tid.

I början på sista veckan före avfärd den 30 maj ringde jag mina vänner för slutgiltig planering och bekräftelse. Båten gick 19.30 till Helsingfors från Stockholm, annars gick den alltid på eftermiddagen, men just denna den nästsista maj skulle den gå 19.30 och komma fram till Helsingfors 13.15. Inga problem. Mina vänner räknade med att starta vid 2-tiden, och det gällde för mig att ta mig till Mölnlycke i god tid före det. Om jag startade 12 från Göteborg skulle jag ha goda marginaler. Vad ingen medtog i kalkylerna var vädret.

Det hade ju varit världens sämsta väder oavbrutet sedan november, vintern hade varit den mörkaste någonsin men mest på grund av bara regn, och det var som om november pågick ända till och med maj, som var den kallaste någonsin av mest bara regn dagligen, så att man inte kunde gå ut utan att det började regna, och blåsten gjorde inte saken bättre, som alltid blåste sönder alla paraplyer. Vädret var konsekvent en cyklists mardröm, i synnerhet om han cyklade med paraply.

Naturligtvis var vädret som värst denna den 30-e maj, en lördag. Det låg pölar och sjöar överallt, och trafiken var allmänt störd. Jag hade många ärenden på morgonen men lyckades ändå bli färdig till klockan 12. Då infann sig olyckan. Genom att jag började jakta råkade jag skära mig i pekfingret, som genast blödde infernaliskt. Det gick inte att stoppa blodflödet, och jag fick hålla det under den kalla vattenkranen en lång stund innan jag lyckades få på ett plåster. Det blödde även genom plåstret, men plåstret höll till slut i alla fall. Alltsammans stal ovärderliga 10 minuter ifrån mig, som kanske var det som sinkade hela resan.

Jag fick vänta väldigt länge på spårvagnen och ännu längre på bussen vid Nils Ericssonsplatsen. Jag skulle ha en grön buss, men det passerade både en gul, en svart och en rosa innan det kom en grön efter en halvtimme. Nu började det kännas att man var sent ute.

När jag steg av i Mölnlycke kände jag inte igen mig på grund av det dåliga vädret och frågade därför efter vägen. Från kyrkan skulle jag hitta utan svårighet, men ingen jag frågade visste var kyrkan låg, fastän jag stigit av vid Kyrkvägen. Jag måste då gå på måfå och försöka hitta någon som visste var kyrkan låg, och till slut hittade jag några barn vid en skola, som erbjöd sig att leda mig rätt. Det visade sig då att jag naturligtvis hade gått alldeles fel bara för att hitta barnen.

När jag äntligen kom fram var klockan redan 2. Huset var öde och tomt, och på dörren satt en lapp: "Vi blev tvungna att köra iväg 13.15. Kontakta grannen och telefonera därifrån."

När jag kontaktade grannen fick jag höra vilken mardröm jag utsatt mina vänner för. De hade försökt ringa mig hela morgonen för att få mig att starta tidigare, men jag hade tyvärr stängt av min telefonsvarare innan jag gick hemifrån klockan 9. Det skulle jag aldrig ha gjort, men eftersom jag inte fått något nytt besked efter överenskommelsen tidigare i veckan tog jag för givet att läget var lugnt. Det skulle jag aldrig ha gjort.

Jag hade ännu en chans att hinna till båten om jag tog tåget. Det skulle avgå ett tåg 15.30 som skulle nå Stockholm 40 minuter före båtens avgång, om det inte blev försenat. Jag beslöt att satsa på denna möjlighet, och det hade fungerat, om Mölnlycke-bussarna hade fungerat.

Just denna dag tycktes ingenting fungera och allra minst Mölnlycke-bussarna. När jag ställde mig att invänta bussen och det kom en buss sade chauffören att jag väntade på fel sida. Jag gick över till andra sidan av vägen och fick där vänta länge. När bussen äntligen kom skulle den inte alls till Göteborg utan bara till närmaste hållplats. Även den chauffören menade att jag väntade på fel sida. Jag åkte med i varje fall och fick vid följande hållplats vänta länge. En dam bekräftade mina värsta misstankar med att berätta, att hon alltid tog samma buss som alltid gick samma tid från samma hållplats, men idag gjorde den inte det. Till slut fick vi ta en helt annan buss från en helt annan hållplats – efter att ha väntat länge.

Naturligtvis hann jag inte till tåget. Grannen i Mölnlycke hade på sin dator kunnat se att det var störningar och förseningar i busstrafiken på gång denna dag.

Jag försökte boka om min båtbiljett. Telefonväxeln var stängd för dagen, då det var lördag, och den stängde 16.00 – klockan var fem över fyra. Jag försökte på nätet, men på nätet kunde man inte omboka en betald biljett på Viking Line.

Så kröntes denna katastrofvecka av det slutgiltiga nederlaget. Tidigare under veckan hade en god vän åkt in på sjukhus efter att ha hittats på golvet och visste inte om han skulle komma ut igen, och två andra hade dött.

Beräkningar av olika möjligheter gav som resultat att det skulle kosta lika mycket att flyga till Finland som att ta tåg och båt. Alltså köpte jag en flygbiljett till tidigt tisdag morgon. Jag ringde mina vänner, som redan var i Finland på söndagen, och meddelade min ankomst till Borgå tisdag klockan 2. Jag fick veta något mera om deras umbäranden men skulle få veta ännu mera.

Allt detta kostade mig 1500 kronor i förluster i fördyringsomkostnader. Det märkvärdiga var, att när jag gjorde om reseförsöket på tisdagen klaffade allting perfekt som i ett urverk. Jag fick genast en spårvagn vid spårvagnshållplatsen, och det var rätt spårvagn som körde mig till rätt hållplats vid Kungssportsplatsen, där jag genast fick en buss till Landvetter. När jag steg ut från flygplatsen i Helsingfors efter ankomsttid 11.10 stod där färdigt en buss till Borgå med avgångstid 11.20. Därigenom fick jag gott om tid i Borgå att kunna göra mina ärenden med matuppköp och alkobesök före det förhoppningsvis stundande mötet.

Klockan 2 satt jag på busstationen i Borgå i strålande varmt och vackert väder, när mina vänner till min ousägliga lättnad infann sig. Äntligen kunde vi tillsammans gå igenom hela den skickelsedigra förvecklingshärvan.

De hade minsann försökt ringa mig för att få mig att starta tidigare, men jag hade som sagt stängt av min telefonsvarare för tidigt. Hade jag väntat med detta tills jag kom för att hämta mitt bagage hade troligen allt löst sig. När de inte fick tag på mig infann sig terrorthrillern. De visste ju inte om jag var på väg eller om det hänt något. De väntade så länge de kunde, körde omkring i Mölnlycke för att söka mig (där jag sannolikt redan irrade omkring längs fel vägar på fel spår) och måste slutligen sätta gasen i botten för att åtminstone hinna till båten själva. De kom fram som den sista bilen som släpptes in två minuter innan båten stängdes. Det ösregnade hela vägen upp till Stockholm.

Men nu fick vi äntligen träffas och ta skadan igen. Vi hade en trevlig lunch tillsammans på *Hanna Maria* mitt emot Berndt Lindholms gamla guldsmedja, som vi besökte, och det var troligen årets första varma dag. De körde sedan ut mig till Sarfsalö, varifrån Agneta hade barndomsminnen som hon äntligen efter 60 år fick återuppliva, och vi skildes inte förrän till kvällningen efter en idealisk dag. Allt bådade nu för en god sommar trots allt.

Vad är det då för skillnad mellan Sverige och Finland, då de ändå i stort sett har samma natur och klimat? En skillnad är kulturinställningen. I Sverige har det tyvärr gått därhän att kulturen kommit i kläm genom det fullständigt onödiga och irrationella klasshatet: kultur och andlig odling har i breda lager brännmärkts med en överklasstämpel. I Finland är det tvärtom: kulturen har alltid respekterats och hållits som helig i alla lägen för alla kategorier. Varför denna skillnad har uppstått beror väl på att Sverige har skämts bort av välfärd och fred i 200 år medan Finland snarare utsatts för motsatsen, varför det har den hårda vägen lärt sig bättre uppskatta och slå vakt om kulturen, då den varit hotad och prövad, i synnerhet den svenska.

Åtterresan var inte utan sina problem den heller. För att alls komma från Sarfsalö måste jag beställa en taxi, och Sarfsalös enda taxi var redan bokad för den morgonen till Lovisa. Mitt flyg skulle inte vänta på mig. Enda chansen var att ta taxin extra tidigt, så att han sedan kunde hinna till Lovisa från Borgå. Det medförde uppstigning klockan 6.

Taxin in till Borgå (4 mil) kostade 55 Euro. Det är lika mycket som en tågbiljett kostar mellan Göteborg och Stockholm (45 mil). Sarfsalö har inte haft någon reguljär busstrafik på 10 år. Ändå finns där en bofast befolkning, och många saknar körkort. Dessa är hänvisade till den svindyra taxin, som om de skulle straffas för att de är sämre lottade. Ändå är detta en av Finlands rikaste kommuner. Det är oskäligt, orimligt och oanständigt. Det minsta som man som körkortslös invånare på Sarfsalö rimligen kunde ha rätt att ställa krav på vore åtminstone en buss ända fram och tillbaka per vecka.

I Helsingfors besökte jag familjegravarna och råkade av en händelse upptäcka vår avlägsna släkting Aleko Lilius grav, mormors kusin och bästa vän med hennes bror arkitekten Harry Rönehholm. Jag besökte först Pappas grav, och Aleko Lilius grav råkade ligga precis halvvägs mellan hans och Harry Röneholms grav, så den blir lätt att hitta igen. Han var världsresenär, världsäventyrare och världsjournalist och skrev 17 böcker om sina öden och äventyr, där den första delen av hans självbiografi heter *Ett herrans liv*.

Därefter besökte jag min kusins moder Tua, och vi gick ut och hade lunch tillsammans på *Karusel*. Nu var jag tacksam för att jag nödgats starta så tidigt från Horslök, ty hade jag startat som planerat klockan 9 hade jag inte hunnit med detta viktiga besök. Hon är 90 år och kan bara röra sig med rullator men är helt sig själv annars så när som på närminnet.

Hon frågade mig bland annat vad jag fann för skillnad mellan den finländska och den svenska folktypen. Finländaren är klart robustare och hårdare beroende på det hårdare och bistrare klimatet och livet, medan svensken är vekare men också vackrare. När Pappas kusins man Achille var här 1988 satt han en lång stund på en bänk i Esplanaden bara för att studera mänskorna. När vi fann honom skakade han på huvudet och sade: "*Nessuno bello.*" – "Ingen är vacker." De svenska flickorna fann han däremot bland de vackraste i världen. Alltid när jag kommer hem till Sverige från Finland slås jag av svenskarnas betydligt vekare kynne och människotyp.

Hon frågade också vilket land jag mest kände som mitt hemland. Jag är ju född italiensk medborgare i Finland men bor och arbetar i Sverige. Alla tre är mina hemländer, Sverige mest för mitt arbete, medan Finland är landet jag kommer hem till, medan jag känner mina starkaste familje- och släktband med Italien. Helst skulle jag ha alla tre ländernas medborgarskap.

Sedan var det bara att ta sig ut till Vanda och flyget hem. Det kändes helt fel att flyga mellan Sverige och Finland, och det var troligen en engångsföreteelse. *Force majeure* hade tvingat mig ta flyget och därmed även binda mig vid en återresa, medan en vistelse i Finland aldrig bör godtagas utom på det villkoret att man får välja tidpunkten för sin återresa själv senare.

I Göteborg gjorde sig den stökiga vädersituationen åter påmind. De håller på att skrapa och måla mitt hus, det skulle ha varit färdigt i maj, jag hade hoppats slippa deras bankanden och hamranden och klättranden omkring vid mina fönster till hemkomsten, men det rekordusla vädret i maj hade försenat arbetet så till den grad, så att de även måste hålla på och klättra och banka på fasaderna ända in i juli och även under helgerna...

En av anledningarna till min påkallade tidiga återkomst till Göteborg var Bosse Anderssons begravning, 75 år. Han var en av mina trevligaste körbröder, och begravningen, som 27 sångare ställde upp till med hyllningar inte bara i kyrkan, var helt i hans stil med ett hejdundrande gästabud som final. Han var skåning från Österlen, och då jag var finlandssvensk kan man säga att vi representerade de båda etniska ytterligheterna inom svenskheten. Dock visade det sig att vi hade en angenäm beröringspunkt i en stor passion som vi delade. Han var en stor läsare och älskare av Arto Paasilinna och hade nästan alla hans böcker, eller hade åtminstone läst dem, vilket jag kunde ta honom i hand på. Sålunda möttes dessa båda extremsvenskar med diametralt motsatt fonetik – vi förstod varandra ändå utan svårighet – i ett gemensamt intresse för en äktfinsk humorist.

Även här spökade dock väderfantomerna, så att jag nästan tvingades inställa min medverkan, då att cykla till och från Sävedalen med paraply skulle visa sig svårt i den accelererande regnstormen. Lyckligtvis genomförde jag provningen ändå, och att avskedet dränktes i ett ännu ett extremt miserabelt mardröms- och syndaflodsväder blev sedermera betydelselöst, då sångarglädjen och minnesglädjen torkade upp alla tårar.

Den stora lättnaden i alla dessa *force majeure*- och andra -turbulenser var dock den, att man omöjligt kunde skylla på någon annan än vädret.

Abasverus minnen, del 144: Nijinskis avskedsföreställning

Jag råkade befinna mig i St. Moritz vid tillfället. Jag hade ingen aning om att Nijinskij bodde där när jag kom dit, och min överraskning var därför stor när man informerade mig om den stora kommande tilldragelsen.

Det var med intresse man hade följt med denna unga dansörs kometkarriär. Han hade som ingen annan förr eller senare tagit hela världen med storm endast 22 år gammal med sin sensationella danskonst, som väckte furore var han än uppträdde, i Paris framför allt men sedermera även i London, Monte Carlo och både Syd- och Nordamerika, främst New York, Rio de Janeiro och Buenos Aires, där hans karriär tagit en ny vändning genom hans giftermål med en av ballerinnorna, varför hans svartsjuka impresario Sergej Djagilev omgående sade upp kontraktet med honom. Djagilev hävdade alltid att det var hans fru som förstört honom, medan hans fru hävdade att det var Djagilev som förstört honom. Kampen om hans själ stod mellan dessa två, men det var en annan som segrade och gjorde dem båda till förlorare.

Fallet Nijinskij blev sedermera det mest berömda och omdiskuterade fallet av schizofreni. Man kan lakoniskt konstatera, att när han lämnade danskarriären bakom sig gjorde han karriär som schizofren i stället. Ännu idag är han världsberömd både som tidernas yppersta dansör och som det mest svårlösta av alla fall av schizofreni.

Det har hävdats att det låg i släkten, men det gjorde det inte alls. Hans enda bror var visserligen kroniskt sinnessjuk och inlåst på livstid tills bolsjevikerna släppte ut honom och mördade honom, men dennes sinnessjukdom var organisk. Vid späd ålder ramlade han ut från ett fönster och skadade sitt huvud så illa i fallet att han ådrog sig en hjärnskada som aldrig kunde botas och som gjorde att han stannade i växten mentalt. De hade även en syster Bronislava, som blev nästan lika framstående på balettscenerna som sin bror.

Vad som gjorde Nijinskij och hans konst så sensationell var inte bara hans nästan universella begåvning, som amatörpianist kunde han snabbt lära sig vad som helst utantill, han var internationellt beläst och behärskade ett antal språk, och framför allt var han som tolstojan en djupt filosofisk grubblare; utan vad som gav honom raketfart i karriären var hans unika fågelfötter, som gjorde honom till 'dansören som kunde flyga' – de var oerhört starka och böjliga med en utomordentlig svikt, och han kunde nästan nå fotankeln med tårna. När han böjde foten uppåt var det lika långt mellan fotankeln och tårna som mellan fotankeln och hälen. Dessutom kunde han gripa med tårna som en apa. Det sades att detta var resultatet av flera generationer av dansare.

”Vet ni om att han kommer att ge en dansföreställning i morgon?” frågade min värd när jag uttryckte min stora förvåning över att han befann sig i samma by som jag. Han hade redan bott där i månader med sin hustru och sin lilla dotter efter den sista turnén till Sydamerika, som definitivt avslutat allt vidare samarbete med Djagilev. Jag bad förvånad om detaljer, och min värd berättade:

”Det är uppe i Suvretta House, det förtrollade slottet uppe i furuskogen, det är bara deras vänner som är inbjudna, och det kommer att serveras te efteråt. Ni kan säkert slinka med på ett hörn, då inte alla känner till det.”

”Vad kommer han att dansa?”

”Ingen vet. Det lär ska bli en spontan improvisation enligt hustrun, som vet minst av alla.”

Det lät ju spännande tillräckligt. Jag hade sett honom både i ”Rosendrömmen” och ”Till Eulenspiegel” i New York utom i Mikhail Fokins mästerliga koreografi till ”Sheherazade” i Paris, men ”Till Eulenspiegel” var hans bästa balett till Richard Strauss mest intagande musik. Båda hans baletter ”En fauns eftermiddag” och ”Våroffer” hade väckt skandal i Paris, i synnerhet den senare med så omöjlig musik att dansarna försökt vägra dansa till den och han fick stå i kulisserna under premiären och skrika takten åt dem medan salongen var i uppror; vilka båda tillfällen jag var tacksam för att jag hade missat, men detta ville jag inte missa.

Det blev naturligtvis ett minne för livet då det råkade bli hans avskedsföreställning. För säkerhets skull infann jag mig i god tid och intog en plats där jag utan att göra mig iögonfallande kunde överblicka både scenen och publiken. Det kom ungefär två hundra gäster, och många var lika objudna som jag. Jag noterade fru Nijinskas sirliga gestalt där hon gick bland gästerna och sina vänner för att hälsa dem välkomna. Alla omfattade samma synnerliga spänning av mystifierad förväntan.

Så kom Vaslav Nijinskij in på scenen. Han hade bara sin vanliga danskostym på sig, var helt osminkad och satte sig på en stol mitt på scenen och bara tittade på publiken under fullständig och andlös tystnad. Denna tystnad, då ingenting hände, blev omsider outhärdlig. Publiken satt som hypnotiserad av honom, och jag såg Romola, hans hustru, kasta en ängslig och frågande blick till en äldre herre i publiken, som nickade deltagande. Jag förmodade att han var läkare. Till slut gick Romola fram till den kvinnliga pianisten och bad henne börja spela något. Hon försökte förläget och försiktigt locka Nijinskij till någon form av liv med att spela Chopin och Weber med melodier ur Sylfiderna och Rosendrömmen, men det lyckades inte. Till slut gick Romola själv fram till sin man och bad honom börja dansa för att göra slut på den olidliga spänningen. ”Hur vågar du störa mig?” röt han. ”Jag är ingen maskin. Jag dansar när jag känner för det.”

Hon började nästan gråta, och jag såg hur hon lämnade salen med några närstående. Men när hon väl var ute satte han i gång.

Vad som följde var kanske tidernas makabraste balett. Det var som en modern *happening* från 60-talet, fastän detta var 1918. Han rullade ut några rullar svart och vit sammet och fick tygerna att gestalta ett stort svart kors. Sedan ställde han sig själv i övre ändan med armarna utsträckta och bildade själv ett kors. Sedan talade han.

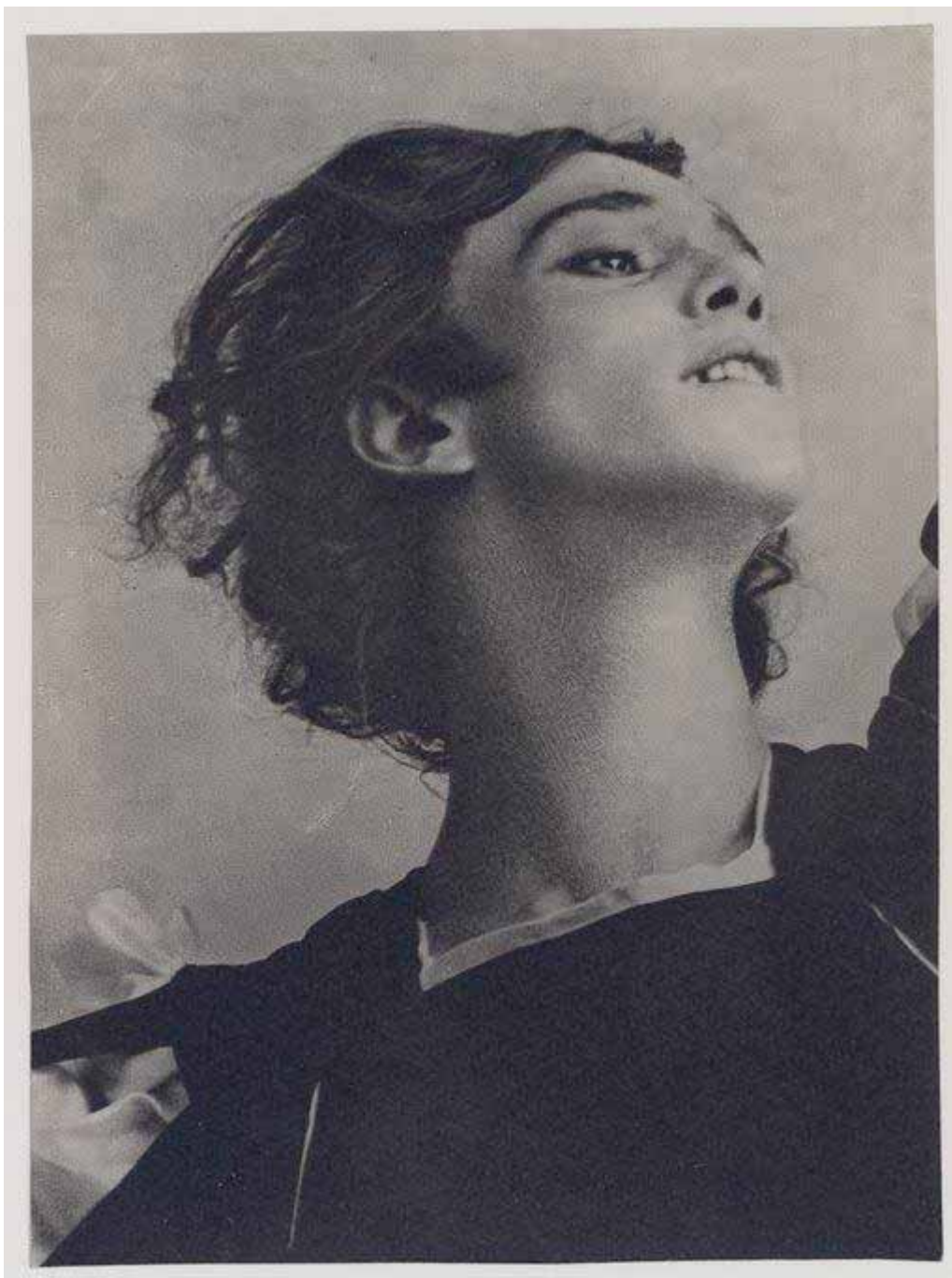
”Nu skall jag dansa kriget för er, kriget med allt dess lidande, förstörelse och död, kriget som ni människor inte förhindrade och som ni därför står i ansvar för!”

Och han dansade kriget. Han fyllde hela rummet med den lidande och av fasa slagna mänskligheten i makalös gestaltning av varje enskilt fall av krigsoffer, stupade soldater, krymplingar och lemlästade, terrorn, omänskligheten, hela krigets lössläppta mördarmonster trollade han fram genom ren mimik och dansgestaltning. Jag såg att Romola kommit in igen och hur hon med obeskrivlig fasa bevittnade sin mans infernaliskt hemska virtuositet. Han var världens främste dansare, men vad han dansade var mänsklighetens självdestruktiva väg ner i avgrunden. Jag måste få citera henne själv:

”Virvlande genom osedda rymder förde han de närvarande med sig till kriget, till förödelsen, lidandet och fasan. Och samtidigt var det som om han med sina ställika muskler, sin vighet, sin blixtnabba smidighet såväl som med hela sin inre varelse kämpat för att undgå det ofrånkomliga slutet. Det var en dans för livet mot döden.”

När föreställningen var över och den samtidigt både gudomliga och förfärliga magin hade släppt sitt grepp var det ingen ände på applåderna. Ingen hade sett något liknande förut, och ingen skulle få se något sådant igen. Efteråt vidtog den programenliga tebjudningen, och allt var precis som vanligt igen.

Mig ingav föreställningen en förkrossande insikt i hur djupt det första världskriget hade gått den känslige Vaslav Nijinskij till sinnes, och det var inte bara det första världskriget som drabbat honom och mänskligheten. Han älskade Ryssland, och under sina sju år av turneringsliv i Europa och främmande världsdelar hade han alltid planerat att återvända till Ryssland. Genom revolutionen var detta blivit en omöjlighet. En av de första som bolsjevikerna avrättade, när de med våld tog makten, var baron Dimitrij Gunzburg, den frikostige aristokraten som alltid varit den ryska balettens största och generösaste sponsor. Utan honom hade Djasilev aldrig kunnat föra ut den ryska baletten utomlands. Ej heller Djasilev kunde någonsin återvända, och de aristokratiska och konstnärliga emigranterna var legio: Rachmaninov, Dimitrij Meresjkovskij, Ivan Bunin, Stravinskij, Vladimir Horowitz och tusentals andra.

Efter denna balettföreställning var Romola Nijinska så störd, att hon inte gav sig förrän hon funnit en läkare som hon trodde kunde hjälpa henne. Denne var den framstående psykiatern professor Bleuler i Zürich, en gammal man, som hävdade att sinnessjukdom inte var någonting som kunde utvecklas utan som bara kunde vara medfött. Han menade, att "geni och sinnessjukdom, det normala och abnormalt ligger varandra så nära, att det knappast finns några klart uppdragna gränser mellan de båda tillstånden." Han fick träffa Vaslav Nijinskij under tio minuter, vilket tydligen var tillräckligt för honom för att med fullständig självsäkerhet diagnosticera "obotlig sinnessjukdom". Ingen vet vad som sades mellan dem under de tio minuterna, men det finns skäl att förmoda att Nijinskij med sin oförblommerade uppriktighet

lyckades chockera den gamle psykiatern, som knappast var att skämta med. Han organiserade dansörens hämtning följande dag med polisambulans med två tvångsvårdare på initiativ av Romola Nijinska ungerska moder, en skådespelerska, som alltid hatat Nijinskij bara för att han var ryss.

Jag kunde aldrig förstå hur Romola Nijinska kunde låta sig duperas av en gammal läkares nästan paniskt förhastade slutsatser och sin ryssfientliga moders intriger. Det omedelbara resultatet blev naturligtvis att Nijinskij fullständigt gav tappt och helt drog sig in inom sig själv för att aldrig komma ut igen under sina återstående 33 år. Han hade aldrig varit våldsam mot sin hustru. Tvärtom. När hon sökte sig till professor Bleuler var de i färd med att planera sitt andra barn i hopp om att det skulle bli en son – de hade redan tittat på babykläder.

Tidigare hade Romola engagerat en hemlig skötare, som sällskapat med Nijinskij dagligen under sex veckor utan att avslöja att han var en spion för läkarvetenskapen. Efter sex veckor lämnade han sitt uppdrag med uppfattningen att han inte behövdes då, som han sade till Romola, ”hennes man var den klokaste människan i St. Moritz.”

Mot professor Bleulers diagnos om obotlig sinnessjukdom kan man ställa Nijinskij oerhörda arbetsprestationer. Han hade dansat över hela Europa, USA och Sydamerika oavlatligt under sju års tid ofta med balettföreställningar fem kvällar i veckan. Utom det hårda dagliga arbetet med träningen i USA hade han själv stått för scenografin, kläderna och regin till varje balettföreställning, han hade själv komponerat ett antal baletter, av vilka åtminstone ”Faunen”, ”Våroffer” och ”Till Eulenspiegel” ofta uppförs ännu idag utom talrika andra baletter, som aldrig uppförts. Han hade uppfunnit en egen koreografisk notskrift som inbegrep alla kroppens rörelser. Han var omåttligt beläst, genommusikalisk och därtill djupt filosofisk. Kan man genomföra ett sådant liv och samtidigt vara obotligt sinnessjuk? Han var bara 27 år när han stämplades som sådan av en gammal professor efter blott en tio minuters intervju.

Jag bara konstaterar fakta.

Fallet Alexander Glazunov

När han dog 70 år gammal i närheten av Paris 1936 blev många förvånade över att han fortfarande levde. I princip hade han varit glömd sedan den ryska revolutionen. Sina bästa symfonier hade han komponerat på 1890-talet, det blev åtta sammanlagt och en inledd nionde, som aldrig fullbordades efter revolutionen. Ändå stannade han kvar efter revolutionen som en av de få som gjorde det, och inte bara tills vidare, utan han verkade bli kvar för gott. Bolsjevikerna hade ingenting emot honom, han kunde samarbeta med dem, och då han var en av de få ledande musikkrafterna kvar i Ryssland efter revolutionen fick han mycket att göra framför allt med konservatoriet, där han varit professor sedan 1899. Mycket av hans musikaliska skapande kom också bort i hans med åren tilltagande alkoholism.

Denna synes ha inletts med det utomordentliga fiaskouppförandet av Rachmaninovs första symfoni 1897, som han dirigerade. Han behärskade helt enkelt inte denna musik och kunde aldrig lära sig att göra det, och omständigheterna kring repetitionerna var också så förödande, att han inte fann någon annan råd än att söka sig till alkoholen. I och med detta kritiska moment i

hans karriär synes han även ha vänt sig mot den musikaliska nyorienteringen i modern musik mot den abstrakta och formlösa musiken.

Som konservativ blev han med åren allt hårdare kritiserad i konservatoriet, så att han till slut helt enkelt beslöt sig för att skita i hela sin verksamhet i Sovjetunionen och äntligen lämna det sjunkande kulturskepp som alla hans kolleger redan lämnat för länge sedan. En turné utomlands till Europa och USA 1928 tog han som förevändning för att stanna där, och han återvände aldrig mer till Ryssland.

Ändå hade han där börjat så bra. Han hade varit underbarn, omhändertagits av Rimskij-Korsakov på ett tidigt stadium, gjort en lysande karriär som briljant på alla musikens områden, nått samma rang och status som kompositör som Rismkij-Korsakov, som i honom funnit en lycklig ersättning för den förlorade Mussorgskij (som gick under i alkoholism – ödet styrde Glazunov i samma riktning men inte lika definitivt,) och under 1890-talet var hans ställning som kompositör och dirigent suverän – utom de åtta symfonierna komponerade han tre baletter, fem konserter varav 2 för piano, en violinkonsert, en cellokonsert och faktiskt en saxofonkonsert, sju stråkkvartetter, pianomusik, sonater, sånger och annat, tills han blev för upptagen av konservatoriearbetet, som väl stal hans själ ifrån honom, i synnerhet då han fann det värt att begrava sig i det efter fiaskot med Rachmaninovs första symfoni – vodkan lindrade hans reträtt.

Om han så sjönk i glömska och med tiden kördes över, framför allt av de unga sovjetiska tonsättarna som Stravinskij och Sjostakovitj, och gradvis resignerade bort sig i melankolisk nostalgi till 1800-talets bättre dagar och efter revolutionen och första världskriget knappast längre kunde finna sig hemma i den värld som urartat ifrån honom med de ideal och den standard som ändå behärskat den före världskriget, så kompromissade han dock aldrig med den verklighet som han inte kunde acceptera, vilket följande epistel på ett ganska tydligt sätt illustrerar:

”Ursäkta mig, men jag kan inte annat. Mitt konstnärliga samvete vägrar låta mig gå med på kompromisser. Om alla de andra kompromissar och ruckar på de musikaliska grundreglerna är det deras sak – jag har ingenting med dem att göra. Men hur kan de med? Hör de inte själva, då de ändå är musikaliska, att om man våldför sig på de harmoniska reglerna, så låter det inte bra och måste det bli mindre musikaliskt? Alla de yngre ryssarna tycks fullkomligt strunta i detta, särskilt Stravinskij men ännu mera Prokofiev och Sjostakovitj. Deras musik är mig en pina och knappast längre musik utan mera experiment i disharmonier bara för att göra sig märkvärdiga. Stravinskij må vara tekniskt hur suverän som helst, men musik klarar sig inte på bara rytmik och teknik. Genom att bara utveckla tekniken glömmes han musiken – han har inte en enda melodi! Han kan inte vara melodisk! Vad är det då för musik? Just det, det är inte längre musik utan bara teknisk abstraktion. Melodin är ändå grundförutsättningen för all musik, ty utan melodi kan det inte bli musik utan blir det i bästa fall bara dekorationer. Prokofiev har då åtminstone melodier och riktiga teman ibland, men Sjostakovitj kör fullständigt över all harmonilära med disharmonier. Resultatet kan bara bli avskräckande, omusikaliskt och beklämmande. Det samma gäller dessa modernistiska monster som Hindemith, Bela Bartok och Schönberg, den värsta av alla. Hur kan man göra så? Ersätta musiken med humbug! Det enda tolvtonsmusiken kan prestera är att inte få en enda ton att låta rätt. Det måste bara låta fel och falskt hela tiden. Det är värre än en abstraktion. Det är bedrägeri! Och det i musikens heliga namn!

Och varför? Vi hade ju lyckats utveckla konstmusiken till en suverän standard av skönhet och formfulländning genom mästare som Bach och Händel, Haydn och Mozart, Beethoven och Schubert, Mendelssohn och Schumann, Rossini, Verdi och Puccini, Chopin, Tjajkovskij och Rachmaninov, Brahms, Bruckner och Wagner, till och med Sibelius och Richard Strauss, och varför skall vi då förstöra denna skapelsens krona med att frånga dess standard, befläcka den med disharmonisk anarki, glömma formen och skända den med att ersätta den med atonalitet? Nej, jag vägrar acceptera det. Jag må ständigt bli allt ensammare om mitt fastklamrande vid skönhetens och formens ideal och mer och mer bara finna förstående sällskap i flaskan, men, min vän, jag vet att jag har rätt.”

Kommentar till Bachs Matteuspassion, av Gunnar Colding.

Tack för den sanna vittnesbörden om **Matteuspassionen från 1963...** som undertecknad alltså deltog i för 5:e och sista gång det året! En research i ämnet ger vid handen att där finns tolkningar med så divergerande uppfattningar om vad som är musikalisk sanning, att inspelningar diffar på allt mellan **6 min** till **12 min** bara för inledningen av verket! Eric Ericsons (och Karajans) tolkningar ligger på mellan **8 min 30 sek** och **9 min 30 sek**. Dvs vid den optimala skärningspunkten mellan tempo och maximal musikupplevelse. Dvs den avsedda, dvs en dramatisk sådan, där musikens inneboende krafter svänger naturligt och maximalt, likt enorma kyrkklockor gungandes fram och tillbaka. Kan du inte kalibrera ditt lyssnande mot denna verklighet är det inte fel på tolkningen. Då ligger felet/avvikelsen hos dig.

Mången ska försöka förklara bort detta med hjälp av vår tids falska religion som stavas relativism, betydande att allas åsikter är lika mycket värda. Men det är dom inte i dylika sammanhang. (Är du kränkt nu?) När de högsta sanningarna inom en avancerad disciplin ska manifesteras, gäller inte dina *subjektiva åsikter*. Då gäller bara *objektiva insikter*, dvs de som är allmängiltiga för en större del av mänskligheten.

Då visar det sig att bara ett fåtal stora och insiktsfulla dirigenter vet hur man maximalt kramar ur ett verks fulla potential. Dessa måste då ges tolkningsföreträde. Ojoj, en upplyst despotisk diktatur förespråkas? OK, för många är "demokrati" en sorts universalmedel, om så till ett självändamål. Lycka till i din vandring på den längsta omvägen till målet! Dvs tillbaka till stenåldern där ingen äkta auktoritet fanns att tillgå. Då återstår naturligtvis bara allas mer eller mindre egoistiska åsikter. Att dessa åsikter oftast i alla fall varit styrda av en makthungrig "ledare", tycks demokrati-ivrarna älska att glömma bort...

De musikpolitiskt korrekta versionerna, de snabba och luftiga och "barockiserade", dvs versioner på 6 min, kan inte gestalta något annat än löjligt små och könlösa leksaksklockor i ett dockskåp. Med samma brist på känslor som en oskuld brukar besitta... särskilt i stråkstämmorna. Ingen kärna i tonen, inget vibrato och inga jämna långa sugande stråk. Dvs "kastratversioner". Vem mer än det renläriga kastratfolket själva vill ha en kastrat?

Att sedan, som Otto Klemperer gör, dra ned tempot till **12 min**, innebär bara ett bevis för att "ytterligheter gränsar till varandra". Dvs det naturliga, dramatiska livet i musiken minimeras, fast av motsatta orsaker. "Stora kyrkklockor" kan inte svänga i slowmotion... i alla fall inte i verkligheten. Allt det sagda gäller alltså inledningskören och slutkören av Matteuspassionen!

Tre Beethovenfilmer

Den mycket ambitiösa och pretentiösa Beethovenfilmen av Abel Gance 1936 tål tyvärr knappast att ses idag. Hans krampaktiga försök till glorifiering av Beethoven, på samma sätt som han glorifierade Napoleon, faller platt till marken som en kalkon och blir bara ett patetiskt pekoral, mest på grund av huvudrollsinnehavaren, som är helt fel på alla sätt och vis. Han är en stor klumpeduns medan Beethoven var ganska liten och oansenlig (162 cm). Filmen illustreras alltigenom av hans musik, men denna är illa vald, och det ständiga upprepade intrampanandet av inledningstakterna till den femte symfonin blir tjatigt och pinsamt. Den värsta pinsamheten i filmen är emellertid dödsscenen, som aldrig tar slut – man tror hela tiden att han äntligen skall dö, men så skälver han till litet grand igen, och så håller det på i det oändliga. Dock har filmen vissa ljuspunkter, och framför allt kostymeringen är utsökt, och tidsandan är väl funnen. De bästa scenerna är de utan Beethoven, och den bästa skådespelaren är den unge Jean-Louis Barrault, som gör väl ifrån sig som Beethovens misslyckade brorson. Dennes tragedi med ett misslyckat självmord bland annat intog ett viktigt kapitel i Beethovens liv som Abel Gance föredragit att tiga ihjäl.

De skador som denna film kan tänkas ha vållat gottgörs fullständigt av den österrikiska filmen *Eroica* från 1949 med Ewald Balser i huvudrollen, som är fullkomligt äkta och övertygande, och hans gestaltning av kompositören är nästan överväldigande i sin trovärdighet. Även här accompagneras hela filmen av Beethovens musik men är lika väl utvald och passande infogad i filmens struktur som Abel Gance misslyckades med detta. Den mest imponerande scenen är väl kyrkscenen med "Guds lov i naturen", när kameran sveper över hela församlingen som för att söka efter den sjungande kören, som ju måste sjunga någonstans ifrån, tills kameran åker upp till orgelläktaren, där Beethoven sitter vid orgeln med barnen sjungande omkring sig.

Även de båda damerna, Therese av Braunschweig och grevinnan Guiccardi, är imponerande genom sin charm och sin skönhet, och över lag är balansen här mellan Beethoven å den ena sidan och de övriga skådespelarna å den andra helt perfekt. Även här gör dock brorsonen Karl lysande ifrån sig spelad av den unge Oscar Werner, som senare skulle göra Mozart i den bästa av alla Mozartfilmer, som också gjordes av Österrike i färg till den kompositörens 200-årsdag 1956, där Oscar Werner var lika trovärdig som Mozart som Ewald Balser här är som Beethoven. Det kunde inte göras bättre, och denna film står sig för alla tider.

En annan förträfflig Beethovenfilm gjordes 1994 med Gary Oldman som nästan lika trovärdig, och även det var en till fullo njutbar och till och med trovärdig film, ehuru historien var absurd, men den ska vi inte recensera här, då vi gjort det tidigare. I stället går vi till filmen med Ed Harris som Beethoven, som heter "*Copying Beethoven*" från 2004 och handlar om kompositörens ålderdom, enkannerligen tillblivelsen av den nionde symfonin och de andra sista verken. Ed Harris har fått ampla lovord för sin virtuosa skådespelarprestation, men han träffar inte rätt. Han spelar över och blir nästan en pajas.

Intrigen är att han behöver en kopiator för utskriften av stämmorna till den nionde symfonin, som skall uppföras om fyra dagar. Han har bett konservatoriet skicka sin bästa elev, och denna visar sig vara en ung kvinna (Diane Kruger, som gör väl ifrån sig). Naturligtvis är detta koncept absurt och en omöjlighet anno 1824 i det kejsarliga Wien, men uppslaget är intressant som tankeexperiment och ändå väl genomfört. Regissören är polskan Agnieszka Holland, som bara gjort ytterst intressanta filmer av mycket varierande slag, hon har aldrig upprepat sig utan i princip överträffat sig själv varje gång. Naturligtvis är filmen vacker och trollbindande och framför allt fascinerande allt igenom, men man saknar bara Beethoven. Anthony Hopkins var först påtänkt för rollen, men av någon anledning avböjde han, fastän han gillade manuset. Han kanske kände, att inte ens han kunde göra Beethoven rättvisa. Ed Harris gör så gott han kan, det är en mycket svår roll, och även om han inte når ända fram gör han ett tappert försök som ändå är minnesvärt.

Andra filmer

Tre filmer av Herbert Ross bör recenseras. I 60-årsåldern med en gedigen erfarenhet av både show business och högre scenisk kultur bakom sig åstadkom han några viktiga balettfilmer. Den första var *The Turning Point* 1977 om balettriniger i en mindre stad någonstans i Amerika, där det främsta spelet är mellan Anne Bancroft som firad äldre ballerina (!) och Shirley McLaine, som höll på att lyckas med samma karriär men valde att bli hemmafru i stället. Hennes dotter (Leslie Browne) är nu en stigande stjärna, men föreställningen stjåls delvis av Mikhail Baryshnikov som hennes danspartner och blivande älskare. Det förekommer en del mycket underhållande scener, som när Leslie ger sig ut bland de andra svanarna i Svansjön ordentligt berusad efter en uppslagen förlovning, och som när Anne Bancroft och Shirley McLaine som gamla primadonnarivaler handgripligen slåss med varandra – filmens höjdpunkt. Men alltsammans handlar om balett, det är dansen som är huvudpersonen, och alla de småaktiga småstadsintrigerna kan man glömma. De drar i viss mån ner filmen till en trivial nivå, som dock inte gör filmen mindre sevärd, och samtliga balettscener är lysande.

Efter denna film och dess framgång vågade han sig på att göra filmen *Nijinsky*, ett mycket ambitiöst vågspel men med lysande skådespelare, främst Alan Bates som Diagilev, Jeremy Irons som Mikael Fokin, Alan Badel som baron Gunzburg, Ronald Pickup som Stravinskij och många andra ikoner. Det är en lysande tillställning, framför allt är det en upplevelse att få se Fokins och Baksts baletter från 1910-talet i originalsättningar, och Nijinskij själv dansas av George De La Pena, som gör det bra och alldeles tillräckligt övertygande. Hans hustru Romola är återigen Leslie Browne, men hon gör här ifrån sig sämre än i den förra filmen, kanske mest för att man inte gör Romola Nijinska rättvisa. Filmen tar mera parti för Diagilev, hennes rival om Nijinskijns själ, medan hon nästan utmålas som en äventyrerska, vilket är helt fel. Filmen gjorde ingen succé, premiären var nästan folktom, och man har skyllet det på att förhållandet mellan Nijinskij och Diagilev skildrades på ett avskräckande sätt i filmen – sådant fick man helst inte visa så tidigt som 1980. Idag hade det gått bättre, och filmen har vunnit mer och mer det erkännande den förtjänar med åren. Den är betydligt mer imponerande än *The Turning Point* då den helt saknar dennas småskurenhet – här är scenen i högsta grad internationell från början till slut, och det är en sann

historia, som man försökt göra så äkta som möjligt med att hålla sig till dess riktiga miljöer. Både Diaghilev och Nijinskij är fullkomligt trovärdiga i huvudrollerna.

Efter filmens delvisa fiasko gjorde Herbert Ross *Pennies from Heaven* på Dennis Potters framgångsrika TV-serie i England och flyttade över handlingen till Amerika. Filmen är suverän genom sina ständiga överraskningar i hoppen mellan dröm och verklighet, där drömmarna hela tiden blir mer underbara medan verkligheten blir mer och mer förkrossande i sin outhärdlighet – det är en dyster tragedi, som lyfts upp av de drastiskt kontrasterande sång- och dansnumrena. Han försöker ge filmen en happy end, men den blir inte helt övertygande. Lysande underhållning är det dock hela vägen, som understundom blir ganska gripande – en av bifigurerna är den så kallade Dragspelsmannen, som i sitt tafatta elände till och med lyckas ge filmens outhärdliga verklighet i depressionens Chicago ett stänk av poesi.

Två andra filmer måste uppmärksammas här för sin skönhets skull. *Love Letters* från 1945 var då en stor publikframgång som nästan helt blivit bortglömd med decennierna, fastän det är en film som håller för alla tider. Det är framför allt Ayn Rands manus som gör filmen med sin lysande dialog hela vägen i en spännande intrig som oavslutligt stegrar – logiken är milt sagt imponerande.

Det är historien om den återvändande soldaten efter kriget som hotar bli alkoholist av grämselse, ett vanligt tema på 40-talet då det var så vanligt förekommande i verkligheten och ett socialt problem i alla länder som varit med i kriget, men en av hans förlorade kamrater i kriget hade en fästmö, som denne inte själv kunde skriva brev till. Han använde sig därför av vår huvudperson (Joseph Cotten) till att skriva breven, då han var en bra brevskrivare. Som sagt, kamraten var borta, och Joseph Cotten kommer förgrämd hem och finner ingen mening i tillvaron, tills han får höra talas om kamratens fästmö, som bor i närheten, som han alltså skrivit brev till i kamratens namn utan att känna henne. Nu får han möjlighet att lära känna henne (Jennifer Jones, tredje gången Oscarsnominerad under lika många år), men hon lider av minnesförlust efter mordet på sin man, som alltså var den förlorade kamraten.

Detta är upprinnelsen till ett psykologiskt kriminaldrama som är sällsynt väl fångat av William Dieterle (som några år senare gjorde den lika unika *Portrait of Jennie*, en konstfilm återigen med Jennifer Jones och Joseph Cotten,) och med mycket verkningsfull musik av Victor Young. Filmen är både en skönhetsupplevelse och ett fantastiskt kriminaldrama. Vad hände egentligen? Enda vittnet till mordet var Jennifer Jones, som fälldes för mordet trots fullständig minnesförlust men kom undan med ett år på mentalsjukhus. Även birollerna är väl gestaltade, Gladys Cooper gör Jennifer Jones fostermor Beatrice, och Ann Richards gör en viktig roll som den diplomatiska Dilly Carson, som vet allt men kan säga så litet som möjligt. Till detta kommer en halsbrytande underskön miljö ute i den mest idylliska tänkbara engelska landsbygden.

Den andra skönhetsfilmen är även den framför allt litterär, då den direkt är gjord på ett litterärt mästerverk: Thornton Wilders roman *The Bridge of San Luis Rey* från 1929, som filmatiserats ett antal gånger, och varje försök till filmatisering har berömligen försökt och lyckats leva upp till romanens höga litterära stil. Den senaste versionen är från 2005 med bara de yppersta tänkbara skådespelare i huvudrollerna: Gabriel Byrne som broder Juniper, Robert De Niro som inkvisitorn, Harvey Keitel som Onkel Pio, Geraldine Chaplin som abbedissan, F.

Murray Abraham som vicekungen av Peru och framför allt Kathy Bates som markisinnan, den egentliga huvudpersonen.

Den komplicerade handlingen är i all korthet den, att ett sällskap färdas i Anderna mellan Lima och Cuzco 1714, varvid fem personer förolyckas genom att en bro ger vika. En som skulle ha följt med dem råkar bli kvar vid broändan, broder Juniper, som måste ställa sig frågan: Varför de och inte jag? Och han börjar forska i vad de fem kan ha haft gemensamt för att försöka förstå varför de måste dö genom att finna någon sorts metafysiskt sammanhang. Resultatet av hans forskning blir en bok, som han ställs till svars för inför inkquisitionen.

Romanen är relativt liten, bara 200 sidror, men den är exempellöst koncentrerad och innehåller så mycket, så att varje detalj blir viktig. Samma fenomen uppstår i filmen. Man måste följa med den mycket uppmärksamt för att inte missa någon detalj, som gör att man missar sammanhanget. Det är ett fantastiskt ödesnät som omfattar dessa fem personer, och som håller två huvudpersoner utanför olyckan, den ena för att hon minst av alla förtjänade att överleva, och den andra kanske bara för att han skulle kunna berätta historien...

Regissören är irländskan Mary McGuckian, som genom sin kvinnliga finkänslighet lyckats känna in romanen ordentligt och därigenom kunnat förmedla dess unika nästan filigranutarbetade finess. Musiken av Lalo Schifrin gör sitt till och förhöjer ytterligare dess karaktär av översinnlig skönhet, men det är en svår film som ställer höga krav på publiken och som förtjänar att ses flera gånger.

Några milstenar, juli 2015

- 1 Farley Granger skulle ha fyllt 90.
- 2 Patrice Lumumba skulle ha fyllt 90.
- 3 Tony Curtis skulle ha fyllt 90.
- 5 Frälsningsarmén 150 år.
- 5 50 år sedan Maria Callas uppträdde för sista gången, i *Tosca*, 41 år gammal.
- 6 Tenzing Gyatso 80 år, mera känd under titeln Dalai Lama.
Bill Haley skulle ha fyllt 90. (*'Rock Around the Clock'*)
- 7 Ringo Starr 75 år.
- 10 30 år sedan Greenpeace' flaggskepp *Rainbow Warrior* sänktes i Auckland.
- 11 Yul Brynner 100 år.
- 14 150 år sedan Matterhorn bestegs för första gången (av Edward Whymper).
- 15 200 år sedan Napoleon gav sig.
- 17 Donald Sutherland 80 år.
70 år sedan konferensen i Potsdam, då efterkrigs-Europas gränser ritades upp.
- 18 Richard Branson 65 år.
90 år sedan Hitlers bok *Mein Kampf* publicerades, idag en bestseller i Asien.
- 22 Willem Dafoe 60 år.
- 29 Mikis Theodorakis 90 år.
- 30 Pocketboken 80 år (börjandes med *Penguin*)

Påsen 2015

Det blev en resa till slut efter många om och men. Vintern var förfärlig då det bara regnade hela tiden. Göteborg har aldrig haft en så mörk vinter, och så frös man hela tiden genom den konstanta råheten. Det var i princip novemberväder oavbrutet från november ända fram till påsk (– och längre, skulle det visa sig...)

Jag hade hoppats kunna göra en sedvanlig Inter Rail-resa mot Bulgarien och Grekland för att fira påsen första veckan i april i Italien, men tusen saker kom emellan, främst arbeten, plikter och nya projekt. I mitten på mars stod det klart att jag måste inskränka resan till bara en vecka till påsen i Verona.

Dessutom fungerade Inter Rail längre som det skulle. Statens Järnvägar sålde inte längre Inter Rail eller några biljetter till utlandet längre än till Oslo och Köpenhamn, så Inter Rail måste man skaffa privat i en privat resebyrå med extra avgifter. Sålunda kom min lilla Inter Rail-biljett för tio dagar med fem resdagar för 1800 kronor att kosta 2500 inklusive platsbiljetter. När köpet var gjort och resan oundviklig fick jag veta att man kunde resa direkt Landvetter-Verona för 1400 tur och retur med flyg med två timmars restid. Nästa gång. Min tågresa ner skulle som vanligt ta 26 timmar – det hade den gjort sedan 70-talet.

Det var fortfarande svinkallt med minusgrader på nätterna (ända ner till minus 5) de första dagarna i april, men vädret var gott. Centralstationen i Köpenhamn var mera kaotisk än någonsin, men den gamla järnvägsrestaurangen hade blivit restaurang igen från att i kanske fem år ha varit en exklusiv pub. Den var en kombinerad restaurang och matbutik, där man kunde handla vad som helst i matväg, och det verkade trivsamt och fungera bra. På färjan till Puttgarden kunde jag inhandla en värmeförsäkring för natten genom en *Jägermeister* för 16 Euro. Därmed kunde hela resan vara räddad från början.

Resan förblev kall hela vägen ner till Hamburg, man frös hela tiden, men nattåget Hamburg-München erbjöd en positiv överraskning. Nattsittplatserna var bekväma, det var varmt på tåget, och det enda smolket i glädjebägaren var en snarkare som faktiskt tutade som en trombon. Jag har aldrig varit med om maken till snarkare.

Dessutom presterade detta tåg en så pass unik prestation, att det kom fram till München 20 minuter före tidtabellen! I München hade jag annars haft bara 20 minuter på mig för byte och uppletning av nytt tåg, men genom att denna frist fördubblades kunde jag även inta morgonkaffe med smaskig kaka.

Däremot var Veronatåget överfullt. Det var ju långfredag, den värsta resedagen i Italien på hela året, så folk satt på varandra i korridorerna. Att försöka bana sig väg till restaurangvagnen var ett dödfött företag. Bara att ta sig till närmaste toalett inbegrep klättring och besvärlig hinderlöpning över både berg av bagage och människor.

Men vädret var gott i Verona, och där kunde jag genast slänga strumporna – det var 20 grader varmt, och solen sken. Alberto var inte hemma i butiken, men på Villa Cozzo väntade Paolo och Gabriella med maten. Efteråt besökte jag Alberto tillsammans med Paolo, hans moder Gina hade gått bort i februari 95 år gammal, och de var för övrigt sjuka i hans familj, men annars mårde de bra.

Det blev nio timmars sömn den natten, så tydligen var jag helt utslagen. Det blev en vilodag, och som påskaftonsfilm den kvällen såg jag *Last Holiday* med Alec Guinness från 1950 på en mycket tankeväckande historia av J.B.Priestley, om en helt vanlig man som får diagnosen av sin läkare att han inom någon månad skall dö. Han får rådet att ta ut det mesta av livet till dess, och det gör han slag i och tar in på ett hotell på sydkusten, där allsköns original huserar. Då han ingenting har att förlora är han fullständigt ärlig och rakt på sak och säger vad han tycker om vad som helst, så att han framstår som något av en mystisk mirakelman för de övriga gästerna och har en otrolig social framgång och får sig serverad fantastiska karriärmöjligheter... Alec Guinness gör kanske sin allra känsligaste och subtilaste roll här.

Vädret var inget vidare till påsken, det var kallt och rått och mulet även om det inte regnade, och det var samma väder på påskdagen. Vi var 16 vid bordet med fyra generationer, och jag lyckades med några bilder. Efteråt for vi upp till Castagnè och fortsatte men ständigt inomhus. Ida och Achille hade inte varit där på flera år.

De mådde bra, och jag fann Achille fullkomligt oförändrad och klar vid sina snart 95 år, medan han bara är osäker på benen. Han citerade George Bernard Shaw för mig: ”Ålderdomens dramatik består i minnet av hur det var att vara ung.”

(I nästa nummer: *Utflykter*)

Kalasresa med förvecklingar, del 6: Konfidentiellt förtroendeuppdrag i Dharamsala

I Dharamsala fick jag två nya vänner. Den ena bodde på mitt hotell, var ryss men talade svenska då han länge bott i Stockholm. Han bekräftade att Putin definitivt var på väg ut då fler och fler i Ryssland fick upp ögonen för vilken katastrofkurs han lagt in Ryssland på med grundstötningar och kanske skeppsbrott som följd, i synnerhet ekonomiskt – redan hade rubeln förlorat en fjärdedel av sitt värde mot för ett år sedan. Vi diskuterade även min aktuella tandsituation, men det var före mitt besök hos tandläkaren med tandens dödsdom som slutresultat, medan jag då ännu var hågad att behålla tanden så länge det gick.

Min andre vän var en skotte som jag delade bord med vid middagen. Då båda mina favoritställen var stängda, Gakyi för vinteruppehåll och Tsongkha för reparation, måste jag finna mig nya vattenhål, och ett av de ytterst få i McLeod Ganj som var utan öronbedövande störande högtalarskvalmusik var ett bokcafé, där jag fann min skotte. Han hade varit mycket aktiv vid folkomröstningen om Skottlands eventuella självständighet i september och var mycket verksam både politiskt och som buddhist i Glasgow, där han förestod det buddhistiska centret. Han var mycket sympatisk, och vi hade en lång och trevlig kväll tillsammans med två spanska damer, där den ena var en katalanska från Mallorca som jag följande morgon stötte ihop med på nytt på väg ner från Triund. Framför allt var han mycket bevandrad politiskt och visste allt om alla ytterlighetsrörelser i England, Ukraina, Sverige, Katalonien, Ryssland, och så vidare. Han bar den katalanska flaggan på sin ryggsäck, som han bedömde som ett parallellfall till Skottland.

På kvällen stötte jag åter ihop med ryssen Alex och hans lokala vän, som kände min tandläkare och prisade hennes skicklighet. Han omvände mig till att låta dra ut tanden. Det

skulle kosta mig högst 200 kronor allt som allt, kanske mindre. Jämför detta med de 5000 det kostade i Sverige att rotfylla tanden och dra ut två andra. Jag fick inte låta tillfället gå mig förbi, i synnerhet då tanden skulle fortsätta vålla mig problem så länge den satt kvar. Whisky var ändå bara en tillfällig lösning, och även den kunde bli dyr i längden.

En annan vän jag mötte var en gammal japan. Han delade mitt bord på Yak Restaurant på kvällen, ett annat av de ytterst få ställen i McLeod (nu när Gakyi och Tsongkha var stängda) där man kunde få sitta i fred utan att störas av högtalarterrorns skräpmusik. Den gamle japanen var mycket oroad av utvecklingen av ett samhälle där forcerad stress blev alltmer obligatorisk och där barn i stället för att leka lärde sig datorspel som mest gick ut på maskingevärsmassakrer. Jag påminde honom om att datorspelshelvetet med dess alltmer tilltagande besatthet och spelberoende börjat med Nintendo i Japan.

På torsdag gick jag upp till Triund igen och vidare till Snowline. Jag mötte Lakka och fick det förtroendeuppdraget av honom att till nästa dag, fredagen, dagen för min operation, för hans räkning köpa en flaska rom och transportera upp den till Triund. Jag gjorde honom gärna den tjänsten.

Emellertid blev tanden bättre, de vassa kanterna försvann, jag skar inte längre tungan på dem, och under bearbetning försökte jag få loss den skadade delen av tanden, som var en spillra på en fjärdedel av hela tanden, men det arbetet krävde mycket whisky.

Plötsligt försämrades vädret, som det så ofta gör i Dharamsala, och fredag morgon kändes det märkbart kyligare. När jag gick upp till Triund var det helt utan sol under moln som kunde hota med regn. Det kom faktiskt några regndroppar där uppe men inte många, men det väntades snö till natten. Jag levererade flaskan med rom, och därmed var det hemliga förtroendeuppdraget genomfört, och jag kunde ägna resten av dagen åt sanningens ögonblick hos tandläkaren.

På vägen upp hade jag sällskap av en av mina bästa och äldsta vänner bland bergsfolket där uppe. Han hade varit hos tandläkaren. Han hade dragit ut en tand, vilket medfört komplikationer med ständiga nödvändiga återbesök under två veckor som kostade skjortan. Tandens gick helt enkelt sönder när hon drog ut den, så att rötterna blev kvar. Det hade inte kunnat gå värre.

Detta var naturligtvis alarmerande. Något sådant kunde jag inte ställa upp på, så jag måste ställa henne det villkoret att kirurgi var uteslutet. Om hon inte kunde dra ut tanden direkt fick det vara.

Whiskyn hade gjort susen. Jag kunde tugga nästan helt utan svårighet, tanden hade för varje dag blivit bättre sedan krismomentet när den gick sönder, det kändes nästan som en healing-effekt, och det vore synd att bryta den utvecklingen. En del av tanden var ju lös och blev lösare för varje dag och måste till slut ge med sig, och den avgörande frågan jag hade att ställa min tandläkare var om jag kunde tugga med den del av tanden som var kvar sedan den kalvat färdigt.

Under tiden åt jag mina mediciner, i fall att, och bjöd Alex på min förträffliga indiska whisky. Han berättade att hotellet sagt upp honom inför Dalai Lamas föreläsningar nästa vecka, då det väntades mycket folk, så det samma skulle troligen drabba mig. Det var mycket i stöpsleven just nu.

Men det mest fantastiska var ändå ladusvalan som byggde bo utanför min dörr. Min lilla cell var belägen vid toppen av en trappa, och ovanpå trapplampan byggde ladusvalan sitt bo. Den satt och tittade förstulet på dig när du gick in på toaletten, som var direkt under lampan. Trappan

ledde ut till terassen, så ladusvalan var helt skyddad inomhus medan den samtidigt hade fritt fram utomhus. Man lärde sig snart behandla denna ladusvala med respekt.

(I nästa nummer: *Den osannolika tanden med mera.*)

Tålamodsresan, del 8 : Reträtt

I den överfulla bussen igår kunde jag knappast se någonting av landskapet under resan, men i jeepen på väg ner från Turtuk fick jag sitta framme och både fotografera landskapet och ta del av det i detalj. Det var verkligen hisnande. Vid ett tillfälle virvlade vägen omkring i så förvirrande serpentiner, att man efteråt trodde att man färdades åt fel håll. Vackrast var det omkring checkposten på halva vägen, en militärförläggning utan namn med bron strax intill som var förbjuden att fotografera. Alla gjorde det ändå igår, men tyvärr underlät jag att göra det. Den var extra klen med en hastighetsbegränsning på 5 kilometer i timmen, och dess beläggning var lösa träribbor. Över denna bro skulle senare vår överfulla buss köra med tio extra på taket och några hängande utanför dörren.

Vår chaufför var äldre och körde smidigt, skickligt och snabbt utan krängningar och onödiga gupp. Under vägen blev vädret ständigt mera oroligt. Jag hade planerat stanna en extra dag i Diskit och besöka den stora Buddhastatyn, som bara hade påbörjats förra gången jag var här, men när vi kom fram till Diskit regnade det, och man såg ingen ände på det betryckande och avskräckande vädret. Efter mycket stor tvekan beslöt jag mig för att fortsätta följa med Francesca och Valentina hela vägen ner till Leh.

Vår nya chaufför var ung och satte naturligtvis på den obligatoriska lokala skvalmusikerna med värre dunka-dunk än någonsin. Jag bad honom sätta ner volymen, men det tycktes inte fungera. Helt sonika stängde jag då av den. Det fungerade. Resten av resan blev njutbar.

Uppe vid Khardung La på 18300 fot eller 5600 meter snöade det, men det var fullt av folk, och alla ville låta fotografera sig. Särskilt anmärkningsvärd var en grupp på åtta motorcyklister uppradade för ett förevisande. Saken var den att de alla var grå- eller vithåriga. Dessa imponerande stöddiga skinnknuttar på väg över världens högsta fordonsfarbara pass var alla mellan 50 och 70.

Vi kom lugnt ner till Leh, där det var varmt och skönt, och man kunde inte ana att vädret var så vanskligt på andra sidan passet. Jag sade farväl till Francesca och Valentina med att rekommendera några restauranger åt dem, där vi hoppades få ses igen. Klockan var närmare tre.

Efter en sen lunch var jag på väg ner till mitt kaffeställe när en lokal man försiktigt tilltalade mig med en förfrågan. Han undrade om jag visste var man kunde köpa whisky. Han verkade tibetan och skulle till Kargil, där sådant knappast fanns att tillgå.

Han var i själva verket halvtysk och uppväxt i Tyskland, i Köln, Halle och Berlin, men hans mor var tibetanska. Det roliga var, att fastän jag visste exakt var spritbutiken låg ledde jag honom alldeles fel av misstag. Desto livligare och mera underhållande blev vårt samtal. När vi äntligen kom rätt hade vi gått runt halva stan. Vi hade båda mycket roligt åt detta, och han fick sin whisky i "butiken med de svarta fönstren". Han påpekade mycket riktigt att han aldrig hade

kunnat finna den själv. Det löjligaste av allt var att den mörkade butiken bara var 100 meter från vårt utgångsläge, där han först så försiktigt och försynt tilltalat mig, och vi hade gått minst en kilometer runt halva stan för att komma dit, fullständigt geografiskt distraherade genom fördjupningen i våra samtal.

Virusproblemen fortsatte, och vi fortsatte kämpa med dem. Efter sammanlagt sex omgångar med scanning och överföring, räddning av material hitåt och ditåt, kopieringar och ändlösa väntanden och alltid upp och ner från botten av staden högst upp till Changspa och ner igen, nådde vi åtminstone halvvägs fram till lösningen av problemen. Huvudproblemet är att man inte kan använda ett USB i Indien utan att det blir infekterat. Jag hade använt det för att bevara vissa vackra bilder jag fann på nätet under mina *facebook*besök, men det kan man alltså inte göra utan livet som insats och med trolig totalnedsmittning som resultat. Enda säkra sättet att bevara sådana bilder är att ladda ner dem till skrivbordet och skicka dem som filer med e-post till sig själv.

Allt mitt material kunde bevaras, men efter scanningen av USB-minnet måste det omformateras, och då skulle allt gå förlorat. Mina vänner hade bara resurser till att kunna rädda och kopiera mina bilder och videos och föra över dem till ett annat USB-minne jag hade med mig, så att åtminstone dessa kunde användas i Indien. De viktigaste filerna, som jag hade tänkt arbeta med i Indien, främst Word-filer, kunde inte kopieras, räddas eller göras tillgängliga utan måste förbli inlåsta i det konvalescerande USB-minnet.

Onsdagen beredde en svår överraskning. Allting var plötsligt stängt. Det visade sig vara 10-års-minnet av en olycka, varvid någon ladakhier offrat sig för att rädda andra (27 augusti 2004), vilket tydligen firades som en sträng helgdag. Vi fick gå hungriga fram till klockan 2, då allting blev som vanligt igen. Det var den totala reträtten, inga undantag förekom, men efter klockan ett öppnade "Little Café" i Changspa, ett charmigt och anspråkslöst ställe, som vågade trotsa helgpåbudet och gjorde naturligtvis lysande affärer. Det kan vara det billigaste stället i Leh.

(fortsättning i nästa nummer)

Göteborg, Midsommar 2015